

**ΘΡΑΚΗ, ΣΤΡΑΝΤΖΑ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΟΔΟΠΗ –
ΤΟΠΟΙ ΣΥΝΥΠΑΡΞΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΕΩΝ**

**«ΒΕΛΑΝΙΝΟΔΟΦΥΛΛΑ ΓΙΑ ΚΗΚΙΔΙΑ» ... Ο ΧΙΤΑΡ ΠΕΤΑΡ ΣΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ
ΤΟΥ ΟΥΖΟΥΝΤΖΟΒΟ – ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΧΙΟΥΜΟΡ**

Γκέντσο Μπάνεβ, Ελβίρα Βίνου

*Εθνικό και Καποδιστριακό
Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ομιλία 4.

Τόπος διεξαγωγής: Ουζουντζόβο

Το θέμα του Χίταρ Πέταρ (Πονηρύ Πέτρου) μας ταξιδεύει στα χαρούμενα μονοπάτια της βουλγαρικού χιουμοριστικού φολκλόρ. Οι ιστορίες του Χίταρ ή Ίταρ Πέταρ έχουν εισχωρήσει ευρέως στη νεότερη ακόμη και στη σύγχρονη βουλγαρική κουλτούρα. Αν και δεν είναι ακριβώς λογοτεχνικός χαρακτήρας, ο Πέτρος είναι παρών σε λογοτεχνικές διασκευές, σε συλλογές για παιδιά, σχολικά βιβλία, κόμικς, σε θεατρικές σκηνές. Μάλιστα και η ταινία του 1960, σε σενάριο Petar Neznakomov και σκηνοθεσία Stefan Sarchadjiev και ,ε πρωταγωνιστή τον Rachko Yabandjiev (Χίταρ Πέταρ), αξιολογείται το έργο με τη μεγαλύτερη θέαση και η πλέον αγαπημένη βουλγαρική ταινία. Το ταξίδι μας μπορεί να ξεκινήσει από το πανηγύρι στο Ουζουντζόβο, κοντά στο Χάσκοβο, όπου ο Χίταρ Πέταρ και ο Νασραντίν Χότζας συναντιούνται και προσπαθούν να κοροϊδέσουν ο ένας τον άλλον, απλώνονται, πουλώντας ο ένας στον ένα έναν ντορβά «καρύδια» (γεμισμένο με κηκίδια) και ο άλλος ένα ντορβά «μαλλί» (γεμισμένο με βελανινοδόφυλλα).¹

Το πανηγύρι του Ουζουντζόβο γινόταν κατά την γιορτή της Κοίμησης της Θεοτόκου (15 Αυγούστου) και ήταν η μεγαλύτερη εμπορική αγορά στη Θράκη, προσελκύνοντας εμπόρους και παραγωγούς από ευρύτερη περιοχή, τη Μικρά Ασία, ακόμη και την Ευρώπη. Ιδρύθηκε το 1593 από τον Βεζίρη Σινάν Πασά και έχαιρε της υποστήριξης των αρχών. Η έκθεση πραγματοποιείτο κάθε χρόνο καθ' όλη την Οθωμανική περίοδο και σταδιακά έγινε ένα σημαντικό πολιτιστικό κέντρο, όπου άνθρωποι από όλο τον κόσμο συναντώνται και ανταλλάσσουν ιδέες, βιβλία, γνώσεις.

Στο θέμα των διαπολιτισμικών επαφών, επιλέξαμε τον Χίταρ Πέταρ, ο οποίος είναι η ενσάρκωση αφενός της περιόδου σοφίας και της πνευματώδους οξύνης και αφετέρου της αδελφικής αγάπης, της «συναδελφικότητας», της αισιοδοξίας, της κοινωνικότητας. Η μορφή του ταξιδεύει σε όλες τις εκφάνσεις του βουλγαρικού πολιτισμού – λαογραφία καταρχήν, λογοτεχνία, κινηματογράφος, γλυπτική, σχέδιο και φυσικά είναι παρούσα στην έρευνα. Θα κάνουμε μια μικρή περιήγηση με τον ήρωά μας. Χωρίς να ισχυριζόμαστε ότι είμαστε εξαντλητικοί, απλώς θα σημειώσουμε τις κύριες διαδρομές του Χίτα Πέταρ.

Το κωμικό, η κωμωδία και γενικότερα η σάτιρα είναι τέκνα της κοινωνίας. Είναι το δημοκρατικό πνεύμα που «ελέγχει» και «διορθώνει» τους ανθρώπους που ζουν μαζί και τους αρέσει να αστεϊεύονται και να γελούν με τις δυσκολίες και τα λάθη τους. Ο Χίταρ Πέταρ είναι ένα από τα αγαπημένα και πιο χαρακτηριστικά παιδιά της βουλγαρικής κοινωνίας. Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι είναι ο πιο διαδεδομένος ήρωας στη βουλγαρική χιουμοριστική κουλτούρα.

¹ Вълчев 1975: 287, № 144. Шума за шикълки.

Η παρούσα μελέτη στηρίζεται στις βασικές πηγές και σε έρευνες για το Χίταρ Πέταρ. Παρουσιάζονται χαρακτηριστικά θέματα του κύκλου και τέλος θα γίνουν παραλληλισμοί στο γενικότερο βαλκανικό πλαίσιο, με κάποια συμπεράσματα και ερωτήματα.

Ο πονηρός Πέτρος είναι ίσως ο πιο διάσημος ήρωας στη βουλγαρική χιουμοριστική παράδοση. Δεν έχει αναπτυχθεί σε ευρεία λογοτεχνική μορφή, αλλά μέχρι σήμερα ο κύκλος των ανέκδοτων και των ιστοριών γι' αυτόν αναδημοσιεύεται και διαβάζεται από μικρούς και μεγάλους.

Το ιστορικό. Δεν υπάρχουν άμεσες ιστορικές πληροφορίες στον κύκλο, π.χ. ονόματα προσώπων. Μπορούμε λοιπόν να προσδιορίσουμε την εποχή στην οποία αυτός ο χαρακτήρας εκδηλώθηκε και αναπτύχθηκε μόνο έμμεσα. Οι αναφορές σε οθωμανικές πραγματολογικά στοιχεία, όπως πασάδες, σουλτάνοι, τσορμπατζίδες, έλληνες επισκόπους και αχριμανδρίτες, η απουσία συνόρων και μεταγενέστερων όρων, σκιαγραφού μια σταθερή εικόνα της ύστερης οθωμανικής περιόδου. Σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές, είναι πιθανό η μορφή του Χίταρ Πέταρ να γεννήθηκε τον 16ο-17ο αιώνα και να έχει επηρεαστεί από τον παλαιότερο χιουμοριστικό ήρωα Ναστραντίν Χότζα, που καταγόταν από την Ανατολία.

Λόγω έλλειψης παλαιότερων γραπτών πηγών, δεν μπορούμε να σχηματίσουμε μια σαφή εικόνα της ιστορικής εξέλιξης του κύκλου. Το ίδιο ισχύει και για το ζήτημα με την καταγωγή του Χίταρ Πέταρ, ο οποίος απαντάται τόσο στη Βόρεια όσο και στη Νότια Βουλγαρία.

Ιστοριογραφία. Τα ανέκδοτα για τον πονηρό Πέτρο καταγράφονται και εκδίδονται στη Βουλγαρία ήδη από την όψιμη Αναγέννηση (β' μισό του 19^{ου} αιώνα).² Υπάρχουν πληροφορίες ότι ο Petko Slaveykov κατέγραψε ιστορίες για τον Χίταρ Πέταρ και ο Dobri Voynikov (1833-1878) το 1869 χρησιμοποίησε αυτό το όνομα ως ψευδώνυμο, το οποίο είναι ενδεικτικό της δημοτικότητας αυτού του λαϊκού χαρακτήρα. Το 1870 ο εκδότης Dimitar Panichkov (1810-1909) άρχισε να εκδίδει μια χιουμοριστική εφημερίδα με τον τίτλο «Χίταρ Πέταρ». Πολύ σύντομα, το 1873, εμφανίστηκε ως λογοτεχνικό βιβλίο κάτω από την πένα του συγγραφέα Iliya Blaskov (1939-1913). Το βιβλίο «Χίταρ Πέταρ» έχει ένα καλό πρόλογο από τον του Blaskov και επανεκδόθηκε πολλές φορές. Ωστόσο, αυτές οι ιστορίες δεν βρίσκουν ιδιαίτερη θέση στην αστική κουλτούρα και λογοτεχνία μετά την Απελευθέρωση (1878). Το 1916 ο μεγάλος Βούλγαρος κλασικός φιλόλογος Alexandar Balabanov δημοσίευσε στη Γερμανία ανέκδοτες ιστορίες για τον *Πονηρό των Βαλκανίων*, τον Χίταρ Πέταρ και τον Ναστραντίν Χότζα. Ταυτόχρονα, τα ανέκδοτα για τον Πέτρο συνεχίζουν να υπάρχουν με μεταβλητή συχνότητα στον βουλγαρικό λαογραφικό πολιτισμό. Το 1942 εκδόθηκε μια συλλογή διηγημάτων για τον Ναστραντίν Χότζα και τον Πέταρ, με επιμελητή τον Sava Popov, εικονογράφο τον Vadim Lazarkevich και πρόλογο από τον Balabanov. Το 1960 η συλλογή του Sava Popov εκδόθηκε σε νέα, τρίτη έκδοση, αυτή τη φορά με εικονογράφηση του Iliya Beshkov. Αυτή η έκδοση σύντομα έγινε «κλασική» και καθόρισε την αντίληψη για τον Χίταρ Πέταρ, η οποία υπέστη κάποια επεξεργασία στο πνεύμα των καιρών. Το 1975 εκδόθηκε η ακαδημαϊκή συλλογή του Velichko Valchav, η οποία περιέχει επίσης μια εις βάθος μελέτη τις μορφές του Χίταρ Πέταρ και του Ναστραντίν Χότζα. Στη δεκαετία του 1980 ακολούθησαν νέες δημοσιεύσεις και έρευνες, οι οποίες αυξήθηκαν τα επόμενα χρόνια.

Θεματολογία. Οι ιστορίες του Χίταρ Πέταρ λέγονται σε διαφορετικές εκδοχές σε διάφορα μέρη της Βουλγαρίας, με το αντίστοιχο τοπικό γλωσσικό χρώμα. Οι ιστορίες αλλάζουν με τον καιρό. Εδώ θα επικεντρωθούμε σε μερικά χαρακτηριστικά θέματα. Τον πονηρό Πέτρο τον συναντάμε κυρίως ως γεωργό ή μικροέμπορο – ή χωρατατζή που ταξιδεύει με το γαϊδουράκι του όχι μόνο στη Βουλγαρία, αλλά περιδιαβαίνει στα Βαλκάνια, κυρίως τη Θράκη, ακόμη και στην Πόλη. Γνωρίζει και τη Μικρά Ασία. Τον συναντάμε και στη Δοβρουτζά, και στη Μακεδονία.

² Маринова 2013.

Σχετικά με τη γεωγραφία των ταξιδιών του Χίταρ Πέταρ και τις ιστορίες για αυτόν. Μπορούν να σχεδιαστούν δύο διαφορετικοί χάρτες ή πίνακες που περιγράφουν και απεικονίζουν τον ορίζοντα και τον ζωτικό χώρο των Βουλγάρων αυτής της εποχής. Τον Χίταρ Πέταρ, τον συναντάμε να χωρατεύει και να αστειεύεται με συμπατριώτες του, με τη γυναίκα του, αλλά και με άτομα ανώτερης κοινωνικής θέσης από αυτόν και τους συντρόφους του. Άοκνα επινοεί διάφορα κόλπα και με τα αστεία του «τη φέρνει» στους τσιγκούνηδες παπάδες, βρίσκει τρόπους να αποσπάσει χρήματα από τους Οθωμανούς αξιωματούχους ακόμα και από τον ίδιο τον σουλτάνο, μοιράζοντας πάντα τα «τρόπαιά» του στους φτωχούς. Στα χαρακτηριστικά του Χίταρ Πέταρ δεν βλέπουμε μόνο έναν συνηθισμένο ήρωα παραμυθιών, αλλά ένα είδος λαϊκής φωνής, που υψώνεται επικριτικά για τις αδικίες και τις ατασθαλίες, τόσο στο συγκεκριμένο ιστορικό πλαίσιο της εποχής όσο και ως μια επί της αρχής υπεράσπιση των αδικημένων. Η στάση του τι είναι καλό και τι είναι κακό ανιχνεύεται ξεκάθαρα και ευδιάκριτα, πού είναι τα όρια του προσωπικού και του συλλογικού κ.λπ. (!)

Ένα ενδιαφέρον και κάπως ανεξάρτητο θέμα στον κύκλο είναι η σχέση του Χίταρ Πέταρ και του Νασραντίν Χότζα. Όχι χωρίς λόγο, πολλοί ερευνητές και αναγνώστες εκφράζουν την άποψη ότι ο Χίταρ Πέταρ είναι ένα αντίγραφο, ένα αντίγραφο του Χότζα. Αν κοιτάξουμε προσεκτικά τον κύκλο θα δούμε πολλές ενδιαφέρουσες ομοιότητες, αλλά και διαφορές. Από τη μια, η στάση του Πέτρου απέναντι στον Χότζα εκφράζεται με συλλογική αντιπαλότητα, ανταλλαγή εξυπνάδας και λαχτάρας, και από την άλλη - τους βλέπουμε ως αδέρφια που έχουν ανάγκη. Αυτή η στάση του Πέτρου δεν είναι μια μεμονωμένη περίπτωση, στις περισσότερες ιστορίες οι συμπατριώτες του μοιράζονται τα ίδια συναισθήματα και διαθέσεις. Μετά από λίγο θα διαβάσουμε και θα ανακαλέσουμε μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Θα παρουσιάσουμε εν συντομία αρκετά θέματα, χρησιμοποιώντας παραδείγματα από ανέκδοτα.

ΧΙΤΑΡ ΠΕΤΑΡ – ΚΛΕΦΤΗΣ

Ναι αλήθεια! Προς έκπληξή μας, σε μια σειρά από κείμενα από τις Συλλογές Λαϊκών Παραμυθιών βρίσκουμε τον Πονηρό Πέτρο ως πονηρό, λίγο νταή και εγωιστή, για να χρησιμοποιεί το πνεύμα του για δικό του όφελος.

Ας διαβάσουμε μια σύντομη αυθεντική λαογραφική ιστορία από το Σακάρ:

ХИТЪР ПЕТЪР ПРАВИ ОБИР³

Хитър Петър отива да пра'и обир в един магазин. Земал е ножовката и почва с ножовката да реже катинара. Минава човек и го пита:

– Как'о пра'иш бе, Петре?

– Свиря с кемане (вид гадулка)

– Абе, ти свириш, ама глас няма.

То'й казва:

– Сабаля и' са чу'и гласа на цигулката.

Кога става сабале, чува се, че магазина е обран. Ето ти на цигулката гласа

Ο ΧΙΤΑΡ ΠΕΤΑΡ ΚΑΝΕΙ ΛΗΣΤΕΙΑ

Ο Χίταρ Πέταρ πήγε να κάνει ληστεία σε ένα μαγαζί. Παίρνει ένα σιδηροπρίονο και ξεκινάει με αυτό να κόβει το λουκέτο. Περνά ένας άνθρωπος και τον ρωτά:

« Τι κάνεις εκεί, Πέτρο! »

« Παίζω λύρα »

« Εσύ καλά παίζεις, αλλά φωνή δεν ακούγεται »

« Το πρωί θα ακουστεί η φωνή του βιολιού »

³ Сакар 2002, с. 206, № 183. Хитър Петър прави обир (село Оряхово)

Το πρωί ακούστηκε πως το έκλεψαν το μαγαζί. Αυτή, λοιπόν, ήταν ο φωνή του του βιολιού

Κάναμε μια σύντομη μελέτη και αποδείχθηκε ότι υπάρχουν πολλές παρόμοιες ιστορίες, μερικές ακόμη πιο αρνητικές και ακόμη και τρομερές.

Ας διαβάσουμε μια πιο λογοτεχνική εκδοχή της ιστορίας της ληστείας και του βιολιού σε μια έκδοση που επιμελήθηκε ο Sava Popov, με εικονογράφηση του Beshkov, από το 1960.

СВИРИ НА ЦИГУЛКА⁴

Χιτър Петър и жена му нощем минавали покрай селската бакалница. В тъмното един крадец търкал с пила катанеца на вратата.

— Петре, какво прави този човек? — запитала жена му.

— Свири на цигулка! — отговорил Петър.

— Каква е тази цигулка? Не ѝ се чува гласът! — спряла и се ослушала жената.

— Сега свири, а утре ще ѝ се чуе гласът! — засмял се Χιτър Петър.

ΠΑΙΖΕΙ ΒΙΟΛΙ

Ο Χίταρ Πέταρ και η γυναίκα του παρινούσαν τη νύχτα δίπλα στο μπακάλικο του χωριού. Μεσ' στο σκοτάδι ένας κλέφτης έκοβε με τη λίμα το λουκέτο της πόρτας.

«Πέτρο, τι κάνει αυτός ο άνθρωπος», ρώτησε η γυναίκα του.

«Παίζει βιολί», αποκρίθηκε ο Πέτρος.

«Και τι είναι αυτό το βιολί; Δεν ακούγεται η φωνή του!», κοντοστάθηκε και έστησε αφτί η γυναίκα.

«Τώρα παίζει, και αύριο θα ακουστεί η φωνή», γέλασε ο Χίταρ Πέταρ

Βλέπουμε πώς μια λαϊκή εκδοχή, ηχογραφημένη στο όρος Σακάρ, δημοσιεύεται σε πιο λογοτεχνική μορφή στη Σόφια, με μια σημαντική αλλαγή: ο Πονηρός Πέτρος δεν είναι κλέφτης, είναι απλώς ένας πνευματώδης σχολιαστής.

Το κεντρικό θέμα του κύκλου είναι η κοινωνική κριτική. Ο πονηρός Πέτρος επικρίνει τις περισσότερες φορές πολλά από τα κακά και τα προβλήματα της κοινωνίας. Οι Έλληνες κληρικοί-τσιγκούνηδες έγιναν επίσης αντικείμενο κριτικής και αστείων του Πέτρος. Ο εθνικός ήρωας δεν διστάζει να τους τιμωρήσει, που μπορεί, σχεδόν όπως ο Ρομπέν των Δασών. Ας θυμηθούμε την καλή ιστορία του χριστουγεννιάτικου γουρουνιού των διακοσίων κιλών που έκλεψε ο Πέτρος από τον ιερέα και έδωσε και έδωσε στους φτωχούς, ως καλός χριστιανός! Είναι ενδιαφέρον ότι το αντικείμενο της κριτικής του Πέτρος δεν είναι ο κλήρος ή η Εκκλησία συνολικά, αλλά συγκεκριμένες ενέργειες και άνθρωποι. Στις περισσότερες από αυτές τις ιστορίες, τα πνευματώδη κόλπα υπέρ των αδελφών του βρίσκουν την καθολική αποδοχή τους.

Έτσι ξεκίνησε η φήμη του Πονηρού Πέτρος, που έφτασε στα αυτιά του διάσημου για την εξυπνάδα και τη σοφία του Nasraddin (Nesradin) στην Κωνσταντινούπολη, και πήγε στη Βουλγαρία για να βρει τον αδελφό του στην αρετή.

⁴ изд. Сава Попов с илюстрации на И. Бешков, 1960, с. 127; 1982 <http://chitanka.info/text/2678/50>

Συχνά συναντάμε τον πονηρό Πέτρο με την ιδιότητα του αργατίνου, που προσλαμβάνεται για προσωρινή εργασία από έναν πλούσιο και πλούσιο Βούλγαρο, έναν Τούρκο, έναν κληρικό ή έναν τσορμπάτζι. Αυτές οι ιστορίες συνδέονται επίσης με την οξύτατη κριτική του Πέτρου και τα πιπεράτα αστεία για τους «ευεργέτες» του. Ο πονηρός Πέτρος όχι μόνο δεν διστάζει να επικρίνει και να γελοιοποιήσει δημόσια τη συμπεριφορά των ευγενών αρχόντων, αλλά επιτρέπει επίσης στον εαυτό του να τους δώσει μαθήματα ηθικής και ιστορίας. Θα θυμηθούμε τη γνωστή ιστορία του χασάπη που χτυπάει το καπέλο του Πέτρου στο έδαφος μπροστά σε πολύ κόσμο. Αυτό θεωρήθηκε πολύ σοβαρή προσβολή, αλλά ο Πέτρος δεν αντέδρασε σαν επηρεασμένος, αλλά έδειξε ψυχραιμία και εξυπνάδα και είπε μια διδακτική παραβολή για τον γάιδαρο του Σολομώντα, ο οποίος, όταν είδε πολλούς ανθρώπους, έδειξε το γαϊδούρι του. Η ιστορία αυτή μας θυμίζει κατά κάποιο τρόπο τους Αισώπιους μύθους και πλοκές που βρίσκονται σε κείμενα από τη βυζαντινή λαϊκή παράδοση.

Ο ΝΑΣΤΡΑΝΤΙΝ ΧΟΤΖΑΣ ΚΑΙ Ο ΧΙΤΑΡ ΠΕΤΑΡ

Πριν τελειώσουμε, ας δούμε τη σχέση του Χίταρ Πέταρ με τον Νασραντίν Χότζα. Αναφέραμε αυτόν τον χαρακτήρα αρκετές φορές γιατί το θέμα για αυτόν είναι ένα από τα βασικά του κύκλου.

Οι δύο χαρακτήρες συναντιούνται, είτε ψάχνουν ο ένας τον άλλον, είτε τυχαία. Η πρώτη τους συνάντηση είναι πάντα για διατάσεις. Ο Πέτρος μας ξεπερνά πάντα τον ένδοξο Ανατολικό σοφό. Ακόμη και όταν συναντά τον Χότζα ως παιδί, ο Πέτρος τον μακραίνει πηγαίνοντας να του πάρει το σακί με τα ψέματα. Πολλές παρόμοιες ιστορίες λέγονται για αυτούς. Είναι ενδιαφέρον ότι αυτή η επέκταση είναι καλοπροαίρετη και τους φέρνει πιο κοντά. Αδέρφια σε ανάγκη και φτώχεια, οι δύο απατεώνες γίνονται πρώτοι φίλοι και βοηθούν ο ένας τον άλλον. Το γεγονός αυτό, μεταξύ άλλων, δείχνει ότι δεν υπάρχουν εθνοτικές, θρησκευτικές ή άλλες διακρίσεις στις σχέσεις του Πέτρου με τους ανθρώπους. Τα κριτήριά του είναι η δικαιοσύνη, η ευγένεια καρδιάς και η αισιοδοξία.

Ας περιγράψουμε το στερεότυπο και την εξέλιξη της σχέσης μεταξύ του Πέτρου και του Νασραντίν. Ο Nasraddin είναι ο πιο διάσημος trickster και γι' αυτό το πιο δελεαστικό πράγμα για τον Peter είναι να τον ξεγελάσει και να τον κάνει να γελάσει - μόνο για πλάκα, για σπορ, χωρίς λόγο. Αυτό μπορεί επίσης να ερμηνευθεί ως συμβολική έκφραση της φιλοδοξίας των Βουλγάρων για ανεξαρτησία, αυτοδιάθεση και διεκδίκηση ταυτότητας και πίστης. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Πέτρος αναπτύχθηκε ως μια συλλογική εικόνα των θετικών χαρακτηριστικών και των κοινωνικών αντανάκλαστικών του Βούλγαρου.

Η λαογραφία του Πονηρού Πέτρου είναι ακόμα ζωντανή σήμερα και λέγονται νέες ιστορίες και παραλλαγές παλαιότερων ιστοριών. Ως παράδειγμα, θα αναφέρουμε μια αστεία ιστορία για το πώς ο Χίταρ Πέταρ μάδησε τα γένια του Ναστραντίν Χότζα, που δημοσιεύτηκε ως ανέκδοτο το 2015 στην εφημερίδα Tutrakan Voice.

⁵ Сакар 2002, с. 162, № 121. Хитър Петър аргатин у попа (село Доситеево). Αναφέρεται παραλλαγή από το χωριό Χλιάμποβο.

В ЧИЯ РЕЛИГИЯ ИМА ПОВЕЧЕ СВЕТЦИ⁶

Спорили Хитър Петър и Настрадаин Ходжа в чия религия има повече светци. Решили за всеки светец да откъсват по един косъм от косата на противника си...

- Аллах... - казал ходжата и откъснал един косъм от главата на Петър.

Помислил и казал: - Мохамед... - хоп още един косъм.

Пак взел да мисли и през това време Хитър Петър започнал:

- Свети Иван Рилски... - хоп един косъм.

- Светата Троица... - още три косъма.

- Свети Седмочисленици... - седем косъма.

- Свети 40 Мъченици... - пооскубал го.

Помислил Хитър Петър, усмихнал се доволно и рекъл:

- Свети 11 000 Младенци избити от цар Ирод...

ΠΟΙΑΝΟΥ Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΕΧΕΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ

Λογομαχούσαν ο Χίταρ Πέταρ και Νασραντίν Χότζα ποιανού η θρησκεία έχει περισσότερους αγίους

Αποφάσισαν για κάθε άγιο να μαδούν μία τρίχα από το μαλλί του αντιπάλου...

« Ο Αλλάχ...», είπε ο χότζας και έκοψε μια τρίχα από το κεφάλι του Πέτρου.

Σκέφτηκε και είπε:

« Ο Μωάμεθ...», και έκοψε άλλη μια τρίχα

Πάλι άρχισε να σκέφτεται και μετά από λίγο ο Χίταρ Πέταρ ξεκινήσε:

«Ο άγιος Ιωάννης ο Ριλιώτης.», και του έκοψε μια τρίχα.

«Η Αγία Τριάδα...», κι άλλες τρεις τρίχες.

«Οι άγιοι Επτάρθιμοι...», - επτά τρίχες

«Οι άγιοι Σαράντα...», και τον μάδησε για τα καλά

Ξανασκέφθηκε ο Χίταρ Πέταρ, χαμογέλασε και είπε:

«Οι άγιοι 11 000 Νήπια που σκοτώθηκαν από τον βασιλιά Ηρώδη...»

Άρα, η παλέτα των σχέσεων μεταξύ Πέτρου και Νασραντίν είναι πλούσια. Ο Χότζας θεωρεί τον Πέτρο απατεώνα, ενώ ο Πέτρος βλέπει στο πρόσωπο του Χοτζα ένα εύκολο και δελεαστικό «θήραμα», αλλά συχνά είναι σύντροφοι. Αυτή η ποικιλία των σχέσεων και η διαπλοκή των στερεοτύπων είναι μοναδική στη βαλκανική λαογραφία. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η ιστορία που λέει πώς οι δυο τους έγιναν σύντροφοι και είχαν ένα βαρέλι κονιάκ προς πώληση, αλλά έπιναν το εμπόρευμα φλιτζάνι-κούπα.

Εκτός από τη Βουλγαρία, ο Νασραντίν συναντάται και στη λαογραφία της Ελλάδας, της Σερβίας, της Ρουμανίας, της Αρμενίας, του Καυκάσου, του Ιράν, του Αζερμπαϊτζάν, της Κριμαίας και αλλού. Αυτός ο ήρωας είναι φτωχός, σοφός και πνευματώδης. Αλλά αυτές είναι οι μόνες ομοιότητες με τον Πέτρο, ο οποίος έχει περισσότερες ιδιότητες. Και το πιο σημαντικό από αυτά είναι ότι χρησιμοποιεί την πονηριά και τη σοφία του προς όφελος των αδελφών του.

Η εικόνα του Χίταρ Πέταρ μεγάλωσε στο βαλκανικό περιβάλλον, μαζί με τους λαϊκούς ήρωες που μοιάζουν με τον Νασραντίν, τον Bertoldo, την Genoveva, τον Mango, τον Καραγκιόζη και άλλους. Ο Έλληνας Καραγκιόζης είναι ένας από τους πιο εύθυμους φαρσέρ, που, όπως ο Πέτρος, ξεπέρασαν τους βεζίρηδες, βόσκοντας ακόμα και τον σουλτάνο.

Οι ομοιότητες και οι διαφορές μεταξύ αυτών των χαρακτήρων είναι ένα πολύ ενδιαφέρον θέμα για ενδιαφέροντα ταξίδια, αλλά θα τα αφήσουμε στην άκρη από τη βόλτα μας.

⁶Тутракански глас, бр. 3, год. LIII, 22-29 януари 2015, стр. 7, в рубрика „Смях“.

Та мѐρη όπου συναντάμε τον Χίταρ Пѐтар

Συναντάμε τον ήρωα με το γαϊδουράκι του, σε ρόλο περιοδεύοντος εμπόρου, σε όλη τη Βουλγαρία, απ' άκρη σ' άκρη. Ταξιδεύει στα Βαλκάνια και γνωρίζει διάφορα μѐρη. Ταξίδεψε σε όλη τη Θράκη, αναφέροντας ότι βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη, μέχρι τα σουλτανικά ανάκτορα. Πήγε σε πολλά άλλα μѐρη, αν και σε μια πιο στενή περιοχή, ενώ ο Nasraddin και οι ιστορίες για αυτόν ταξίδεψαν σε μια πολύ ευρύτερη περίμετρο στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή.

Στην αρχή αναφέραμε το ενδιαφέρον για τον Πονηρό Пѐτρο κατά την Αναγέννηση και αμέσως μετά την Απελευθέρωση. Στις δεκαετίες του '50 και του '60 του 20ου αιώνα βλέπουμε ξανά μεγάλο ενδιαφέρον για τον Χίταρ Пѐтар. Συλλογѐς εκδίδονται, μια σπουδαία ταινία γυρίζεται (1960). Στη σκηνή ανεβαίνει και η όπερα «Χίταρ Пѐтар» (συνθέτης: Veselin Stoyanov, λιμπρέτο: Veselin Stoyanov και Mosko Moskov). Και το 1988 κυκλοφόρησε το πρώτο κόμικ.

Та πιο χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ήρωα τραβούν την προσοχή - η ικανότητά του να ξεφεύγει από κάθε δυσκολία με εξυπνάδα και καλό χιούμορ, συχνά με αυτοειρωνεία. Αυτά τα χαρακτηριστικά ωριμάζουν παράλληλα με την ανάπτυξη της εικόνας. Ο πονηρός Пѐτρος παραμένει γήινος, πραγματιστής, δεν θα τον δούμε ως ονειροπόλο. Σε αυτή την ενσάρκωση της εικόνας του Βούλγαρου χιουμοριστικού ήρωα θα βρούμε χαρακτηριστικά του Ρομπέν των Δασών.

Λογοτεχνία. Υπάρχει η άποψη ότι ο Μπάη-Γκάνιος είναι ο «κληρονόμος» του Χίταρ Пѐтар μετά την Απελευθέρωση, ο οποίος ως χαρακτήρας της αστικής λαογραφίας μπαίνει στη λογοτεχνία, ενώ ο λαϊκός πανούργος συνάδελφός του παραμένει να ζει μόνο με λαϊκό χιούμορ και ανέκδοτα. Αυτό οφείλεται εν μѐρει στον αμετάβλητο και σταθερό χαρακτήρα του Χίταρ Пѐтар, ο οποίος, αν και χρωματίστηκε ιδεολογικά και εκσυγχρονίστηκε με τα χρόνια με μια νέα τεχνική μετάδοσης ιστοριών, διατηρεί την ψυχραιμία του και δεν γίνεται λογοτεχνικός ήρωας.

Βιβλιογραφία:

Πηγѐς

- Балабанов 2006 (1988, 1916): „Балканският хитрец“, първо в списание „София“ (1988), по-късно *Апология на българското*, изд. Синева, София 2006, 204-220.
Оригинално издание на немски: *Der Schalk auf dem Balkan*“ verdeutlicht und zusammengestellt von Al. Balabanoff [„Хитрецът на Балканите“ разяснено и събрано от Александър Балабанов] // *Deutsche Balkan-Zeitung*, 1916 и следващите 16 броя.
- Вълчев 1975: Хитър Петър и Настрадаин Ходжа. Из историята на българския народен анекдот, София: БАН, 1975
- Здравков 2005: Хитър Петър, съставителство и адаптация Иван Здравков, „Българска класика за деца“, София: Пан 2005.
- Попов 1942: *Настрадаин Ходжа*, съставител Сава Попов, илюстрации на Вадим Лазаркевич, предговор Александър Балабанов, Златна библиотека. София, 1942)
- Попов 1960: Хитър Петър, съставител Сава Попов, рисунки Илия Бешков, София: Български художник, 1960л
- Сакар 2002: Сборник за народни умотворения и народопис - книга 62, ред. Евгения Мицева, БАН, 2002, Фолклор от Сакар (част 1. Разказен фолклор)
- филм „Хитър Петър“, 1960 г., режисьор Стефан Сърчаджиев, по сценарий на Петър Незнакомов и с музика от Филип Кутев. Главни герои: Хитър Петър (Рачко Ябанджиев), Настрадаин Ходжа (Лео Конфорти) и Калинка (Анастасия Бакърджиева)

- Цепенков 2004: Марко Цепенков. Фолклорно Наследство, том 3, София: АИ "Проф. Марин Дринов", 2004
- Насρεντίν Χότζας – Ιστορίες και χωρατά από τη Μικρά Ασία και τον ελλαδικό χώρο», μετάφραση και επιμέλεια Φαρούκ Τουντζάι. Μαρίας Σκιαδαρέση, Λουκία Στέφου. Αθήνα: Κέντρο Ανατολικών Γλωσσών και Πολιτισμού, 2010

Μελέτες

- Dobrova 1996: D. Dobrova «Der Schwankheld Hitar Peter (der schlaue Peter) in der mündlichen Volksüberlieferung und der Nationalkultur der Bulgaren» // Αυδίκος Ε. Γ. (επιμ.), Από το παραμύθι στα κόμικς. Παράδοση και νεωτερικότητα. Οδυσσέας, , Αθήνα 1996, σ. 428-43
- Marinescu 1995: Μ. Marinescu, “Λαϊκά βιβλία’ στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία (1850-1945),” / Η λαϊκή λογοτεχνία στη Νοτιοανατολική Ευρώπη (19ος και αρχές 20ού αι.): συνάντηση εργασίας 21-22 Απριλίου 1988. Τετράδια εργασίας, 15. 1995, 91-104 <http://helios-eie.ekt.gr/EIE/bitstream/10442/7631/2/N02.015.07.pdf>
- Κιροβα, 2014: Κιροβα, Д. *Литературни и публицистични текстове в рубриката „Фейлетон“ на българския немскоезичен вестник „Дојче Балкан Цайтунг“*, Шумен 2014
- Μαρινοβα 2013: Μαρία Β. Μαρινοβα. „Хитър Петър и Бай Ганьо като персонификация на българското в анекдотите и ролята на Алековия герой за номинацията на анекдотичния персонаж“ // Феноменът Бай Ганьо в българската фолклорна и литературна култура от първата половина на XX век. Съставители: Милена Кιροβα, Κριστινα Йорданова, Νικολай Παпучиев. Βαρνα: LiterNet, 2013-2014. <https://litenet.bg/publish29/maria-v-marinova/hityr-petyr-baj-ganjo.htm>
- Цанкова 2013: Τατανα Цанкова, Хитър Петър е фолклорен герой и не може да се предявяват претенции къде е роден (<http://focus-news.net/>)
- Κοκκας 2018: Nikolaos Kokkas, Η μορφή του Νασραντίν Χότζα στις ευτράπελες διηγήσεις των Πομάκων // 1 Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας Λαογραφίας Επτά εισηγήσεις από τη θεματολογία του «παραδοσιακού» και του «νεωτερικού» (ειδικότερα του “popular”) λαϊκού πολιτισμού ΞΑΝΘΗ 21 Φεβρουαρίου 2014, 1-14 (https://www.researchgate.net/publication/328407179_E_morphe_tou_Nasrantin_Chot_za_stis_eutrapeles_diegeseis_ton_Pomakon)